

ZWIĄZEK KLAROWNOŚCI JA Z FORMALNĄ CHARAKTERYSTYKĄ DZIAŁAŃ CELOWYCH ORAZ CECAMI OSOBOWOŚCI

Magdalena Błazek¹, Tomasz Besta², Maria Kaźmierczak³

SELF-CONCEPT CLARITY, CHARACTERISTICS
OF THE GOAL ORIENTED ACTIVITY, AND PERSONALITY TRAITS

„Identity formation neither begins nor ends
with adolescence: it is a lifelong development”.
(Erikson, 1959, s. 122)

Summary. The article presents the short version of Self-Concept Clarity scale (SCC) developed by Campbell and colleagues (1996). The SCC scale measures structural aspect of the self, namely the extent to which self-beliefs are clearly defined, and stable. The scale consists of 12 questions, and the higher the score the more clear and stable are person's beliefs about themselves, regardless of their content. The article presents three empirical studies, in which 519 people, including 329 women, participated. In all three studies the Polish adaptation of SCC developed by Błazek, Besta, and Kaźmierczak in 2011, and the Rosenberg's SES (2008) were used. In the first study, the formal aspects of the goal oriented activity was also measured using WKP Questionnaire developed by Błazek, Kadzikowska-Wrzosek and Baryla (Błazek, Kadzikowska-Wrzosek, 2002). In the second study a scale of efficacy and of community developed by Wojciszke and Szlendak (2010) was used, and in the third study PLP developed by Szarota (1995) to measure personality traits. The results obtained in all three studies indicate that SCC has a high rate of reliability. The results are consistent with the theoretical assumptions and

---

¹ Instytut Psychologii, Uniwersytet Gdański (Institute of Psychology, University of Gdansk), ORCID: 0000-0003-3675-1474.

² Instytut Psychologii, Uniwersytet Gdański (Institute of Psychology, University of Gdansk), ORCID: 0000-0001-6209-3677.

³ Instytut Psychologii, Uniwersytet Gdański (Institute of Psychology, University of Gdansk), ORCID: 0000-0001-7323-2580.

Adres do korespondencji: Magdalena Błazek,
e-mail: psymb@ug.edu.pl

the results of existing empirical studies. The tool can therefore be considered as useful for measuring the clarity of self-knowledge.

Key words: self-concept clarity, self-esteem, goal oriented activity, personality

Klarowność pojęcia Ja – definicja i psychologiczne korelaty

Współczesna psychologia wprowadziła rozróżnienie na treść pojęcia Ja (aspekt deskryptywny i wartościujący) oraz na jego strukturę (Altrocchi, 1999), która odnosi się do tego, jak jego zawartość jest ułożona, zorganizowana.

Analiza strukturalnych aspektów Ja często odwołuje się do dwóch pojęć: zróżnicowania (*pluralism*) i integracji (*unity*). Zróżnicowanie rozumiane jest jako liczba wymiarów, jakimi człowiek spontanicznie posługuje się do opisu samego siebie (np. ról społecznych sobie przypisywanych, cech osobowościowych uznawanych za swoje, czy też innych charakterystyk etc.). Integracja natomiast będzie wyrazem stopnia jedności struktury Ja (Campbell, Assanand, Di Paula, 2004). W odniesieniu do miary zaproponowanej przez Campbell i in. (1996), jaką jest klarowność Ja, istotny jest taki poziom wewnętrznej spójności w ramach zróżnicowanych opisów Ja, aby przekonania człowieka na swój temat spełniały kryteria definicyjne klarowności Ja. Autorka definiuje klarowność Ja jako stopień, w jakim przekonania jednostki na jej temat są jasno i pewnie sformułowane, wewnętrznie spójne i stabilne w czasie. Zakres tego pojęcia, jak to nierzadko w psychologii bywa, częściowo pokrywa się z wieloma innymi konstruktami teoretycznymi określającymi strukturę Ja, na co wskazuje sama autorka (Campbell i in., 1996) i co chyba istotniejsze, nie odnosi się do tego, na ile te przekonania są trafne. Teoretycznie rzecz ujmując, można zatem zakładać brak związku między poziomem klarowności Ja a treścią Ja. Badania przeprowadzone przez Campbell, Chew i Scratchley (1991) wykazują jednak istnienie związku między klarownością Ja a samooceną (elementem wartościującym treści Ja), gdzie ludzie o wysokiej samoocenie wykazują jednocześnie większą pewność własnych atrybutów. Co ciekawe, osoby o niskiej samoocenie nie cechują się dobrze zdefiniowanym, klarownym, negatywnym obrazem siebie, a raczej treść ich Ja jawi się jako neutralna oraz względnie niepewna, niestabilna i niespójna. Innymi słowy, osoby o niskiej samoocenie cechuje raczej brak pewności co do własnych atrybutów aniżeli pewność posiadania cech negatywnych.

Związek wysokiej klarowności Ja z wysoką samooceną, zdaniem Campbell i in. (1996), łączy się z lepszym funkcjonowaniem jednostki, co potwierdzają badania empiryczne. Z drugiej strony zaś w świetle badań wysoka samoocena wiąże się z silną skłonnością do reagowania obronnego (Blaine, Crocker, 1993), co osłabia możliwości przewidywania zachowań na podstawie samej tylko samooceny. W badaniu nad związkiem samooceny i wrogości (*hostility*) pokazano, że osoby o wysokiej i niestabilnej samoocenie wykazywały większe tendencje to wrogości niż osoby z niską samooceną (niezależnie od jej stabilności), z kolei jednostki o wysokiej i stabilnej samoocenie były najmniej wrogie (Kernis, Grannemann, Barclay, 1989).

Osoby o wysokiej samoocenie mogą zatem przejawiać skrajnie wrogie zachowania lub całkowity ich brak, w zależności od tego, na ile ich samoocena jest stabilna. Podobnych konkluzji dostarczają badania nad związkiem samooceny z agresją i wrogością w sytuacji zagrożenia Ja (Baumeister, Smart, Boden, 1996).

Z dotychczasowych badań nad wpływem samooceny na rozwiązywanie zadań (*performance quality*) nie wynika jednoznaczny związek między tymi zmiennymi. Baumeister, Heatherton i Tice (1993) wykazali w swoim badaniu, że samoocena w żaden sposób nie wiązała się z lepszym bądź gorszym wykonaniem zadania (gra video) w warunkach kontrolnych. Kiedy jednak badani otrzymali przed przystąpieniem do wykonania zadania negatywną informację zagrażającą Ja, to ci mający wysoką samoocenę uzyskali gorsze wyniki od tych z niską samoocena. Gdyby wziąć pod uwagę wcześniej wskazany związek wysokiej klarowności z wysoką samoocena, to można by przypuszczać, iż także wyższa klarowność wiązałaby się z gorszym funkcjonowaniem bezpośrednio po zagrożeniu Ja. Wsparcie temu tokowi rozumowania dostarczają badania McGregor i Marigold (2003), w których wykazano, iż zagrożenie istotnych dla Ja poglądów i przekonań jest doświadczeniem szczególnie awersyjnym dla jednostek o wysokiej klarowności Ja.

Większą odporność na informacje zagrażające Ja wykazywaną przez osoby o niskiej samoocenie można wyjaśnić, jeśli przyjąć za Campbell, Chew i Scratchley (1991), iż te osoby cechowały się także niższą klarownością. Trudno bowiem oczekiwać wyraźnej reakcji na zagrożenie przekonań od osoby, która tych przekonań nie jest pewna. Należy się także spodziewać większej reakcji obronnej w sytuacji porażki od osoby oczekującej sukcesu (o wysokiej samoocenie) niż od osoby, która takiego sukcesu nie oczekiwała (o niskiej samoocenie). Podobne wyniki uzyskała Błażek (2008), analizując stopień dekonstrukcji Ja u osób o różnym poziomie klarowności w sytuacji wykluczenia społecznego. Okazało się, że osoby o niskiej klarowności charakteryzujące się wyjściowo niższym poziomem mierzonych aspektów (poczucie sensu życia i kontroli nad nim) pod wpływem manipulacji (wykluczenie) nie reagowały pogorszeniem funkcjonowania w takim stopniu jak osoby o wysokim poziomie klarowności Ja.

Z drugiej strony badania Smitha, Wethingtona i Zhana (1996) sugerują dodatnią zależność między klarownością Ja a dobrostanem i efektywnością funkcjonowania. W swoich badaniach stwierdzili istotne korelacje wysokiej klarowności Ja z aktywnym stylem radzenia sobie w sytuacjach trudnych (zdolność do planowania, podejmowanie działań zmierzających do rozwiązywania problemu, poszukiwanie wsparcia społecznego, pozytywna reinterpretacja zdarzeń). Z kolei niska klarowność korelowała z pasywnym stylem radzenia sobie (zaprzeczanie sytuacji trudnej, poznawcze i behawioralne niezaangażowanie, tendencje ucieczkowe od samoświadomości). Choć badania te pokazują lepsze funkcjonowanie osób o wysokiej klarowności Ja, to nie stoją w kontradycji do uprzednio zaprezentowanych, ponieważ odnoszą się do innego aspektu funkcjonowania psychologicznego człowieka.

Badania przeprowadzone na gruncie polskim przez Czarnotę-Bojarską (2002) dowodzą, iż osoby wykazujące się większą zmiennością Ja lepiej funkcjonują społecznie, łatwiej radzą sobie z porażkami i cieszą się większą odpornością na stres. Badania nad związkiem klarowności Ja z działaniem prowadzone były także w obszarze strategii samoutrudniania (Rhodewalt, 1990; Campbell i in., 1996). Autorzy wskazują, że stabilność samoopisu w większym stopniu niż samoocena decyduje o skłonności do używania tej strategii w procesie działania.

Funkcja, jaką w procesach samoregulacyjnych związanych z motywacją do działania i ukierunkowaniem na cele pełnią różne aspekty Ja, stanowi przedmiot licznych badań psychologicznych (por. Kuhl, 1992; Kadzikowska-Wrzošek, 2013). Analiza tych doniesień prowadzi do wniosku, że człowiek poprzez formułowanie celów i planów działania zdobywa kontrolę nad sytuacją i swoim życiem, a zakres tej kontroli wynika z przekonań na temat własnej sprawczości, skuteczności w zakresie podejmowanych działań, samooceny, sprawności procesów wolicjonalnych, poczucia autonomii itp. Sądzić można zatem, że istnieje powinien ścisły związek między przekonaniami jednostki na swój własny temat a jej działaniami ukierunkowanymi na cele. Teza ta stanowi jedno z najważniejszych założeń modeli konatywnych w psychologii osobowości reprezentowanych przez takich badaczy, jak Little (1993), Emmons (1986; 1992), czy na gruncie psychologii polskiej Mądrzycki (2002). Ten ostatni wskazuje na istnienie związku między różnymi aspektami osobowości traktowanej jako zbiór pewnych właściwości psychologicznych a ukierunkowaniem celowym ludzkiej aktywności, wyróżniając, na podstawie modelu Wielkiej Piątki, cechy sprzyjające działaniom (sumiennosc) i takie, które je utrudniają (neurotyczność). Utrzymywanie zdolności do względnie niezakłóconej samoregulacji, czyli sprawność przebiegu procesów kontroli działania stanowią jeden z ważnych warunków sprzyjających pozytywnym emocjom, dobrostanowi psychicznemu (*subjective well-being*), podnoszeniu samooceny, skuteczności działania itp. (Emmons, Kaiser, 1996). Kłopoty z samoregulacją uważa się za główny czynnik większości osobistych i społecznych problemów w nowoczesnym społeczeństwie (Muraven, Baumeister, Tice, 1999). Konsekwencją występowania problemów samoregulacyjnych jest obniżenie zdolności do realizacji podmiotowo ważnych celów, spadek poczucia własnej skuteczności, spadek kontroli własnego działania. W konsekwencji prowadzi to do obniżenia ogólnej jakości życia i stanowi czynnik sprzyjający powstawaniu szeroko pojętej dysfunkcjonalności zarówno w obszarze emocjonalnym, jak i aktywności zadaniowej jednostki.

Analizując zmienne istotne z perspektywy procesów działania człowieka, należy podkreślić rolę samooceny, która definiowana jest jako ogólne przekonanie jednostki na temat siebie (Wojciszke, 2002). Jej związek z aktywnością ukierunkowaną na cele wydaje się dość jednoznaczny – jednostki mające pozytywne przekonania o sobie z większą łatwością formułują zadania i cele, a mając większe zaufanie do własnych możliwości, częściej odnoszą sukcesy w procesie realizacji zadań. Wysoka samoocena musi być jednak oparta na rzeczowych możliwościach, bo choć – jak

wskazują liczne badania Bandury – przekonania o własnej skuteczności odgrywają kluczową rolę w procesie działania, to sztucznie zawyżona samoocena niemająca oparcia w kompetencjach jednostki może przyczyniać się do licznych i bolesnych porażek (Swann, 1983; 2012; Swann, Stein-Seroussi, Giesler, 1992; Baumeister, Heatherton, Tice, 1993; Baumeister, Smart, Boden, 1996). Zmienną istotnie wpływającą na proces działania jest także strukturalna miara, jaką jest klarowność pojęcia Ja.

Wyniki uzyskane przez zespół badawczy Campbell nie są jednak w pełni jednoznaczne. Sama badaczka zwróciła uwagę na pewne metodologiczne pułapki wynikające z niedoskonałości pomiaru samooceny, choć zrobiła to w innym artykule (Baumeister i in., 2003). Społeczeństwo amerykańskie (a na nim były przeprowadzane te badania) cechuje się wysoką samooceną. Jak się okazuje, rozkład poziomu samooceny nie jest normalny, a skośny, gdzie przeciętny wynik z próby jest dużo wyższy od środkowego w skali, często o więcej niż jedno odchylenie standardowe (Baumeister, Tice, Hutton, 1989). W rzeczywistości oznacza to, że ogromna większość badanych w dowolnej amerykańskiej próbie ma samoocenę wyższą od tej, jaka wynikałaby z prawa trzech sigm. W rezultacie, gdy eksperymentator wyodrębnia grupę o niskiej i wysokiej samoocenie na podstawie mediany, to może mówić jedynie o względnie wysokiej bądź względnie niskiej samoocenie, gdyż przy skośnym rozkładzie taki podział nie ma charakteru absolutnego. Na tej podstawie bardziej zasadne wydaje się mówienie zamiast o wysokiej i niskiej samoocenie odpowiednio o wyższej bądź niższej samoocenie. W badaniach zespołu Campbell stwierdzono zatem, że osoby o niższej samoocenie mają mniej spójny i klarowny obraz własnej osoby. Idąc dalej tym tokiem rozumowania, wskazana przez badaczkę zależność traci nieco na atrakcyjności. Grupa o niskiej samoocenie może być tak naprawdę grupą o średniej bądź nieco podwyższonej samoocenie. Jeśli tak jest w istocie, to istnienie związku z niską klarownością (a może lepiej – niższą klarownością Ja) zdaje się oczywiste.

Rozszerzając wcześniejsze analizy nad klarownością Ja, wyniki badań przeprowadzonych w Polsce wskazują, że klarowność Ja jest związana pozytywnie z uważnością i ruminacją, natomiast negatywnie – z refleksyjnością (Jankowski, 2008). W badaniach tych potwierdzono również pozytywny związek pomiędzy klarownością i samooceną, jednak wykazano, że związek ten zanika przy kontrolowaniu zmiennej rozbieżności pomiędzy Ja idealnym a Ja realnym. Dodatkowo, późniejsze badania przeprowadzone przez Pilarską i Suchańską (2013) wykazały, że klarowność Ja najsilniej związana jest ze spójnością, dostępnością i stabilnością tożsamości.

Badania własne

Celem badań przedstawionych w tym artykule było przeanalizowanie związków pomiędzy klarownością Ja, formalnymi aspektami działań celowych oraz cechami osobowości w warunkach polskich. Wcześniejsze badania Campbell przeprowadzone na próbach amerykańskich wykazały negatywny związek kla-

rowności Ja z neurotyzmem oraz pozytywny związek z sumiennością, ekstrawersją i ugodowością (Campbell i in., 1996). Opierając się na wynikach wcześniejszych badań, w prezentowanych badaniach postanowiliśmy postawić pytania badawcze dotyczące tego, czy w warunkach polskich klarowność Ja koreluje: (1) z formalną charakterystyką działań celowych (badanie 1) oraz (2) z cechami osobowości (badanie 2 i 3). W ramach analizy związków klarowności z cechami osobowości uwzględniliśmy wymiary sprawczości i wspólnotowości (por. Wojciszke, 2010) (badanie 2) oraz cechy Wielkiej Piątki w ujęciu Szaroty (1995) (badanie 3). W związku z tym postawiliśmy pytanie badawcze 2a o związek pomiędzy klarownością Ja a sprawczością i wspólnotowością oraz pytanie 2b o związek klarowności Ja z cechami Wielkiej Piątki. Dodatkowo, z uwagi na wcześniej uzyskiwane silne związki pomiędzy klarownością Ja a samooceną, w każdym z prezentowanych badań uwzględniliśmy również skalę samooceny.

Adaptacja skali użytej w badaniach odbyła się za zgodą autorki oryginalnej wersji. Przeprowadzono trzy badania potwierdzające, iż polska wersja skali jest miarą rzetelną i jednoczynnikową, a jej związki z miarami związanymi z poczuciem jakości życia i funkcjonowaniem społecznym potwierdzają wyniki uzyskane wcześniej na próbach amerykańskich. W celu stworzenia polskiej wersji skali pozycje z wersji anglojęzycznej zostały przetłumaczone metodą *translation re-translation* przez czterech sędziów kompetentnych, psychologów biegle znających język angielski. W przypadku pojawiania się rozbieżności sędziowie kompetentni w wyniku dyskusji ustalali ostateczne tłumaczenie pozycji. Tak powstała wersję skali zastosowano w badaniu 1, a następnie po sprawdzeniu jej rzetelności w badaniach kolejnych.

Badanie 1

Metoda

Osoby badane. W badaniu brało udział 187 badanych (108 kobiet). Średnia wieku wyniosła 21,70 ($SD = 3,99$).

Procedura i miary. Studenci psychologii proszeni zostali o zaproszenie do badania dodatkowej osoby (z rodziny lub z grona przyjaciół) w podobnym wieku, ale przeciwnej płci. Badanie przeprowadzono przez Internet. Badani wypełniali zestaw kwestionariuszy, w skład którego wchodziły m.in.:

Krótką wersja Skali Klarowności Ja. Skala składająca się z 12 pozycji w adaptacji autorów. Przykładowe pozycje to: „Ogólnie rzecz biorąc, wiem dokładnie, kim jestem i jaki jestem” lub „Moje przekonania o sobie często są ze sobą sprzeczne” (–) (zobacz pełna wersję skali w załączniku). Rzetelność skali mierzona *alfą* Cronbacha wyniosła = ,91. Odpowiedzi na skali typu Likerta, z możliwością odpowiedzi od 0 – zdecydowanie się nie zgadzam, do 6 – zdecydowanie się zgadzam.

Skala samooceny. Jako miarę poziomu samooceny użyto powszechnie stosowaną skalę samooceny autorstwa Rosenberga (1965), w polskiej adaptacji Dzwon-

kowskiej, Lachowicz-Tabaczek i Łaguny (2008). Skala składa się z 10 pozycji, *alfa* Cronbacha wyniosła ,87. Odpowiedzi na skali typu Likerta od 1 – zdecydowanie zgadzam się do 5 – zdecydowanie nie zgadzam się.

Działania celowe. Skala mierząca formalną charakterystykę działań ukierunkowanych na realizację celów z Kwestionariusza Upodobań WKP Błażek, Kadzikowskiej-Wrzosek i Baryły (Błażek, Kadzikowska-Wrzosek, 2002). W badaniu skoncentrowaliśmy się na dwóch skalach, najlepiej oddających naturę zachowań celowych – na stopniu orientacji na cele (*alfa* Cronbacha wyniosła ,89; 9 pozycji) i skłonności do nieangażowania się w działanie ze względu na tendencję do unikania porażek (*alfa* Cronbacha wyniosła ,82; 7 pozycji). Odpowiedzi na skali typu Likerta, z możliwością odpowiedzi od 1 – zdecydowanie się nie zgadzam, do 5 – zdecydowanie się zgadzam.

Wyniki

Skala klarowności Ja. Zaadaptowana skala okazała się narzędziem rzetelnym. *Alfa* Cronbacha wyniosła ,91, a korelacje pomiędzy wszystkimi pozycjami były pozytywne i relatywnie silne. Najśłabszy związek zanotowano pomiędzy pozycją 4 i 6, $r = ,25$, a najsilniejszy – pomiędzy pozycją 8 i 9, $r = ,73$. Usunięcie żadnej z pozycji nie podnosiło wskaźnika rzetelności skali. Analiza czynnikowa metodą nadrzędnych składowych z rotacją varimax wskazała na rozwiązanie jednoczynnikowe, o całkowitej wartości eigenvalues 6,30, wyjaśniające 52,46% wariacji wyników.

Związek klarowności Ja z innymi zmiennymi. Aby sprawdzić związki pomiędzy zaadaptowaną skalą klarowności Ja a miarami samooceny i odpowiedziem na pytanie badawcze 1 o związek klarowności z formalną charakterystyką działań celowych, przeprowadzono analizy korelacji. Jak pokazują wyniki zawarte w tabeli 1, klarowność Ja, podobnie jak we wcześniejszych badaniach na próbach amerykańskich, związana była zarówno z wyższą samooceną, jak i z orientacją na cele.

Tabela 1. Korelacje pomiędzy zmiennymi w badaniu 1, $n = 187$

	2	3	4
1. Klarowność Ja	,61*	,42*	-,39*
2. Samoocena	—	,51*	-,33*
3. Orientacja na cele		—	-,31*
4. Unikanie porażek			—

Uwaga: * $p < ,001$.

Wyniki badania 1 potwierdziły, iż zastosowana skala klarowności Ja jest narzędziem rzetelnym i jednoczynnikowym. Jej związek z miarami samooceny

i orientacji na cele wskazuje również na podobne zależności pomiędzy zmiennymi psychologicznymi do tych zanotowanych przy użyciu oryginalnej wersji skali.

W badaniu 2 postanowiliśmy przeanalizować, czy pozytywny okaże się również związek klarowności Ja nie tylko z orientacją na cele – jak w badaniu 1, ale także z samopisem na wymiarze sprawczości (Wojciszke, Szlendak, 2010).

Badanie 2

Metoda

Osoby badane. W badaniu brało udział 180 badanych (90 kobiet). Średnia wieku wyniosła 21,84 ($SD = 4,95$).

Procedura i miary. Ponownie studenci psychologii proszeni zostali o zrekrutowanie do badania dorosłej osoby ze swojej rodziny lub najbliższego otoczenia. Badanie przeprowadzono przez Internet. Badani wypełniali zestaw kwestionariuszy, w skład którego wchodziły m.in.:

Krótką wersja Skali Klarowności Ja. Podobnie jak w badaniu 1 autorska wersja polskiej skali, której rzetelność w tym badaniu, mierzona *alfą* Cronbacha, wyniosła ,91. Podobnie jak w badaniu 1 odpowiedzi udzielane były na skali Likerta od 0 – zdecydowanie się nie zgadzam do 6 – zdecydowanie się zgadzam.

Skala samooceny. Podobnie jak w badaniu 1 jako miary poziomu samooceny użyto powszechnie stosowanej skali samooceny autorstwa Rosenberga (1965) w polskiej adaptacji Dzwonkowskiej, Lachowicz-Tabaczek i Łaguny (2008). Skala składa się z 10 pozycji, *alfa* Cronbacha w badaniu 2 wyniosła ,85. Podobnie jak w badaniu 1 odpowiedzi udzielane były na skali Likerta od 1 – zdecydowanie zgadzam się, do 5 – zdecydowanie nie zgadzam się.

Sprawczość i wspólnotowość. Użyto również skali sprawczości i wspólnotowości autorstwa Wojciszke i Szlendaka (2010). Ta 30-pozycyjna miara stosowana do samoopisu na wymiarach sprawczości (15 pozycji, np. pewny/a siebie, skuteczny/a) i wspólnotowości (15 pozycji, np. życzliwy/a, wyrozumiały/a). Odpowiedzi, na 7-stopniowej skali Likerta, zawierały się od 1 – zdecydowanie mnie nie opisuje do 7 – zdecydowanie mnie opisuje. *Alfa* Cronbacha dla skali wspólnotowości wyniosła ,93 i dla skali sprawczości – ,91.

Wyniki

Skala klarowności Ja. W badaniu 2 skala okazała się ponownie narzędziem rzetelnym. *Alfa* Cronbacha wyniosła ,91, a wszystkie korelacje pomiędzy pozycjami były pozytywne. Najslabszy związek zanotowano pomiędzy pozycją 5 i 6, $r = ,16$, a najsilniejszy – pomiędzy pozycją 8 i 9, $r = ,79$. Analiza czynnikowa metodą nadrzędnych składowych z rotacją varimax ponownie wskazała na rozwiązanie

jednoczynnikowe, o całkowitej wartości eigenvalues 6,35, wyjaśniające 52,92% wariancji wyników.

Związek klarowności Ja z innymi zmiennymi. W celu odpowiedzi na pytanie badawcze 2 przeprowadziliśmy analizy korelacji pomiędzy klarownością Ja a miarami sprawczości i wspólnotowości. Wyniki tych analiz wykazały, że klarowność jest pozytywnie związana zarówno z samooceną, jak i sprawczością. Nie zanotowano natomiast związku pomiędzy klarownością Ja i wspólnotowością (zob. tabela 2).

Tabela 2. Korelacje pomiędzy zmiennymi w badaniu 2, $n = 180$

	2	3	4
1. Klarowność Ja	,49*	,41*	-,04
2. Samoocena	—	,44*	,07
3. Sprawczość		—	,11
4. Wspólnotowość			—

Uwaga: * $p < ,001$.

W badaniu 2 potwierdzono rzetelność polskiej wersji skali. Klarowność Ja ponownie związana była z samooceną. Dodatkowo wykazano związek klarowności z samoopisem na wymiarze sprawstwa, co pozwala na generalizację wyników z badania 1. Aby odpowiedzieć na pytanie badawcze 3 o związek pomiędzy klarownością Ja a cechami osobowości w ujęciu Wielkiej Piątki, przeprowadziliśmy badanie 3.

Badanie 3

Metoda

Osoby badane. W badaniu brało udział 152 badanych, dorosłych studentów psychologii (131 kobiet, 3 braki danych o płci). Średnia wieku wyniosła 22,14 ($SD = 2,81$).

Procedura i miary. Badanie przeprowadzono grupowo, metodą papier-ołówek. Badani wypełniali zestaw kwestionariuszy, w skład którego wchodziły m.in.:

Krótką wersją Skali Klarowności Ja. Podobnie jak w badaniu 1 i 2 autorska wersja polskiej skali, której rzetelność w tym badaniu, mierzona α Cronbacha, wyniosła ,91. Podobnie jak w badaniu 1 odpowiedzi udzielane były na skali Likerta od 0 – zdecydowanie się nie zgadzam do 6 – zdecydowanie się zgadzam.

Skala samooceny. Podobnie jak w badaniu 1 i 2, jako miarę poziomu samooceny, użyto powszechnie stosowaną skalę samooceny autorstwa Rosenberga (1965)

w polskiej adaptacji Dzwonkowskiej, Lachowicz-Tabaczek i Łaguny (2008). Skala składa się z 10 pozycji, *alfa* Cronbacha w badaniu drugim wyniosła ,85. Odpowiedzi udzielane były na skali Likerta od 1 – zdecydowanie się nie zgadzam do 4 – zdecydowanie się zgadzam.

Cechy osobowości. Do pomiaru podstawowych cech osobowości ujętych w teorii Wielkiej Piątki zastosowano Polską Listę Przymiotnikową (Szarota, 1995). Używając listy 60 przymiotników, badani odpowiadają na pytanie, jaką osobą są na skali od 1 – taki/taka nie jestem do 5 – taki/taka jestem. Miara składa się z 5 skal: ugodowość (*alfa* Cronbacha ,83), sumienność (,92), dynamiczność (,87), pobudliwość (,93), intelekt (,86).

Wyniki

Skala klarowności Ja. W badaniu 3 skala okazała się ponownie narzędziem rzetelnym. *Alfa* Cronbacha wyniosła ,91, a wszystkie korelacje pomiędzy pozycjami były pozytywne. Najśłabszy związek zanotowano pomiędzy pozycją 11 i 6, $r = ,18$, a najsilniejszy pomiędzy pozycją 10 i 11, $r = ,73$. Analiza czynnikowa metodą nadrzędnych składowych z rotacją varimax wskazała na istnienie jednego czynnika o wartości powyżej 1,1 eigenvalues. Rozwiązanie jednoczynnikowe, o całkowitej wartości eigenvalues 5,98, wyjaśniało 49,82% wariacji.

Związek klarowności Ja z innymi zmiennymi. W odpowiedzi na pytanie badawcze 3 przeprowadzono analizy korelacji, które wykazały słabe ($r < ,3$) pozytywne zawiązki pomiędzy klarownością Ja a takimi cechami osobowości, jak: sumienność, dynamiczność, intelekt. Pobudliwość związana była negatywnie z klarownością Ja, co jest spójne z wcześniejszymi wynikami badań przeprowadzonych na próbach amerykańskich (tabela 3). Ponownie potwierdzony został pozytywny związek klarowności Ja z samooceną.

Tabela 3. Korelacje pomiędzy zmiennymi w badaniu 3, $n = 152$

	2	3	4	5	6	7
1. Klarowność Ja	,58***	,12	,27***	,26**	-,24**	,27***
2. Samoocena	—	,16*	,17*	,36***	-,24**	,41***
3. Ugodowość		—	,37***	,08	-,05	,27***
4. Sumienność			—	,18*	-,22**	,18*
5. Dynamiczność				—	,25**	,49***
6. Pobudliwość					—	-,04
7. Intelekt						—

Uwaga: * $p < ,05$, ** $p < ,01$, *** $p < ,001$.

Dyskusja

Przeprowadzone badania wykazały, że zastosowana polska wersja 12-pozycyjnej Skali Klarowności Ja jest narzędziem rzetelnym, jednoczynnikowym, o podobnych właściwościach psychometrycznych co wersja oryginalna. We wszystkich zaprezentowanych badaniach SCC uzyskała wysokie wskaźniki rzetelności. Wykorzystanie jej w badaniach, których celem było m.in. dokonanie oceny przydatności narzędzia do oceny stopnia pewności i stabilności samowiedzy potwierdziło jej użyteczność. Klarowność Ja okazała się pozytywnie związana z samooceną we wszystkich trzech badaniach prezentowanych w niniejszym artykule. Wynik ten jest powtarzalnie uzyskiwanym rezultatem w licznych badaniach prowadzonych przez samą Campbell i jej zespół (1990; 1991; 1996) oraz innych badaczy używających narzędzia SCC jako miary w różnych kontekstach psychologicznego funkcjonowania człowieka na przedstawicielach różnych narodów i grup społecznych (por. Bigler, Neimeyer, Brown, 2001; Nezlek, Plesko, 2001; Osborne, Taylor, 2010). Warto zaznaczyć jednak, że w prezentowanych badaniach nie kontrolowaliśmy rozbieżności pomiędzy Ja idealnym i Ja realnym, która to zmienna mogłaby wpłynąć na uzyskane związki pomiędzy klarownością a samooceną (por. Jankowski, 2008). Ponadto okazało się, że klarowność Ja wykazuje dodatni związek ze zmienną orientacją na cele, która opisuje tendencję do konstruowania celów oraz wysokie wartościowanie posiadania jasności osobistych dążeń. Ujemny natomiast okazał się związek klarowności z tendencją do unikania porażek, która to zmienna opisuje tendencję do takiej organizacji działań celowych, aby zminimalizować prawdopodobieństwo porażki (Błażek, Kadzikowska-Wrzosek, 2002). Takie wyniki potwierdzają analizy teoretyczne. Osoby o większej pewności własnych atrybutów mają większy poziom jasności w obszarze osobistych celów i wyższy poziom zaufania do siebie (wysoka klarowność współwystępuje z wysoką samooceną), co powoduje, że w podejmowanych działaniach ukierunkowanych na cele formułują raczej pozytywne i proaktywne oczekiwania. Z takim wynikiem współbrzmi dodatni związek klarowności i sprawczości odzwierciedlającej potencjał skuteczności i efektywności działania człowieka.

Należy wskazać również na ograniczenia związane z generalizacją uzyskanych wyników. Badania zostały przeprowadzone wśród studentów psychologii lub uczestnicy zostali przez studentów rekrutowani do badań. Choć staraliśmy się unikać koncentrowania się wyłącznie na osobach studiujących, to nie przeprowadziliśmy badań na próbie reprezentatywnej dla populacji. Średnia wieku osób badanych wskazuje, że dominowały w naszych badaniach raczej osoby młodsze, tak więc wskazane byłoby przeprowadzenie dalszych badań wśród dorosłych pracujących.

Analizując związek klarowności Ja z cechami osobowości, koncentrowaliśmy się na jednym podejściu cechowym i zastosowaliśmy Polską Listę Przymiotnikową, uzyskując uzasadnione na gruncie teoretycznym wyniki. Większy stopień pewności własnych atrybutów i ich stabilność w czasie związane są z większą su-

miennością, dynamicznością i intelektem. Interesujące byłoby kontynuowanie tej linii badań z uwzględnieniem innych miar cech osobowości. W naszych badaniach nie zastosowaliśmy również miar dotyczących strukturalnych aspektów pojęcia Ja i nie szacowaliśmy struktury tożsamości osób badanych. Eksploracja tego związku w dalszych badaniach wydaje się szczególnie interesująca.

Pomimo powyższych ograniczeń uważamy, że zaprezentowane przez nas badania pozwalają na potwierdzenie, iż w warunkach polskich skala klarowności Ja jest narzędziem rzetelnym, opisującym konstrukt, który wiąże się pozytywnie z samooceną i orientacją na działania celowe.

Literatura cytowana

- Altrocchi, J. (1999). Individual differences in pluralism in self-structure. W: J. Rowan, M. Cooper (red.), *The plural self: Multiplicity in everyday life* (s. 168–182). London: SAGE.
- Baumeister, R.F., Campbell, J.D., Krueger, J.I., Vohs, K.D. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles? *Psychological Science in the Public Interest*, 4(1), 1–44.
- Baumeister, R.F., Heatherton, T.F., Tice, D.M. (1993). When ego threats lead to self-regulation failure: Negative consequences of high self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64(1), 141–156.
- Baumeister, R.F., Smart, L., Boden, J.M. (1996). Relation of threatened egotism to violence and aggression: the dark side of high self-esteem. *Psychological Review*, 103(1), 5–33.
- Baumeister, R.F., Tice, D.M., Hutton, D.G. (1989). Self-presentational motivations and personality differences in self-esteem. *Journal of Personality*, 57(3), 547–579.
- Bigler, M., Neimeyer, G.J., Brown, E. (2001). The divided self-revisited: Effects of self-concept clarity and self-concept differentiation on psychological adjustment. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 20(3), 396–415.
- Blaine, B., Crocker, J. (1993). Self-esteem and self-serving biases in reactions to positive and negative events: An integrative review. W: R.F. Baumeister, *Self-esteem* (s. 55–85). Boston, MA: Springer.
- Błażek, M. (2008). Zróżnicowanie w poziomie dekonstrukcji Ja osób o różnej klarowności samowiedzy w sytuacji wykluczenia społecznego. W: M. Płopa, M. Błażek (red.), *Współczesny człowiek w świetle dylematów i wyzwań: perspektywa psychologiczna* (s. 57–68). Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Błażek, M., Kadzikowska-Wrzosek, R. (2002). Wielowymiarowy Kwestionariusz Planów (WKP): proces konstruowania kwestionariusza. W: T. Mądrzycki (red.), *Osobowość jako system tworzący i realizujący plany* (wyd. 2, s. 158–165). Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Campbell, J.D. (1990). Self-esteem and clarity of the self-concept. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(3), 538–549, doi: 10.1037/0022-3514.59.3.538

- Campbell, J.D., Assanand, S., Di Paula, A. (2004). Cechy strukturalne pojęcia Ja a przystosowanie. W: A. Tesser, R. Felson, J. Suls (red.), *Ja i tożsamość* (s. 70–88). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Campbell, J.D., Chew, B., Scratchley, L.S. (1991). Cognitive and emotional reactions to daily events: The effects of self-esteem and self-complexity. *Journal of Personality*, 59, 473–505.
- Campbell, J.D., Trapnell, P.D., Heine, S.J., Katz, I.M., Lavallee, L.F., Lehman, D.R. (1996). Self-concept clarity: Measurement, personality correlates, and cultural boundaries. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(1), 141–156, doi: 10.1037/0022-3514.70.1.141
- Czarnota-Bojarska, J. (2002). Zmienność Ja i efektywność funkcjonowania społecznego. *Przegląd Psychologiczny*, 45, 247–264.
- Dzwonkowska, I., Lachowicz-Tabaczek, K., Łaguna, M. (2008). *Samoocena i jej pomiar. Skala samooceny SES M. Rosenberga*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.
- Emmons, R.A. (1986). Personal strivings: An approach to personality and subjective well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(5), 1058–1068.
- Emmons, R.A. (1992). Abstract versus concrete goals: personal striving level, physical illness, and psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62(2), 292–300.
- Emmons, R.A., Kaiser, H.A. (1996). Goal orientation and emotional well-being: Linking goals and affect through the self. W: L.L. Martin, A. Tesser (red.), *Striving and feeling: Interactions among goals, affect, and self-regulation* (s. 79–98). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Jankowski, T. (2008). Integrująca rola uważności w kształtowaniu struktury koncepcji siebie. *Przegląd Psychologiczny*, 51(4), 443–463.
- Kadzikowska-Wrzosek, R. (2013). *Siła woli: autonomia, samoregulacja i kontrola działania*. Sopot: Smak Słowa.
- Kernis, M.H., Grannemann, B.D., Barclay, L.C. (1989). Stability and level of self-esteem as predictors of anger arousal and hostility. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(6), 1013.
- Kuhl, J. (1992). A theory of self-regulation: Action versus state orientation, self-discrimination, and some applications. *Applied Psychology*, 41, 95–173.
- Little, B.R. (1993). Personal projects and the distributed self: Aspects of a conative psychology. *The self in social perspective: Psychological perspectives on the self*, 4, 157–185.
- Łaguna, M., Lachowicz-Tabaczek, K., Dzwonkowska, I. (2007). Skala samooceny SES Morrisa Rosenberga – polska adaptacja metody. *Psychologia Społeczna*, 2, 164–176.
- Mądrzycki, T. (2002). *Osobowość jako system tworzący i realizujący plany* (wyd. 2). Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- McGregor, I., Marigold, D.C. (2003). Defensive zeal and the uncertain self: What makes you so sure? *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(5), 838–838.

- Muraven, M., Baumeister, R.F., Tice, D.M. (1999). Longitudinal improvement of self-regulation through practice: Building self-control strength through repeated exercise. *The Journal of Social Psychology*, 139(4), 446–457.
- Nezlek, J.B., Plesko, R.M. (2001). Day-to-day relationships among self-concept clarity, self-esteem, daily events, and mood. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(2), 201–211.
- Pilarska, A., Suchańska, A. (2013). Strukturalne właściwości koncepcji siebie a poczucie tożsamości. Fakty i artefakty w pomiarze spójności i złożoności koncepcji siebie. *Studia Psychologiczne*, 51(2), 29–42.
- Rhodewalt, F. (1990). Self-handicappers. W: F. Rhodewalt, *Self-Handicapping* (s. 69–106). Boston, MA: Springer.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Smith, M., Wethington, E., Zhan, G. (1996). Self-concept clarity and preferred coping styles. *Journal of Personality*, 64(2), 407–434.
- Swann, W.B., Jr. (1983). Self-verification: Bringing social reality into harmony with the self. W: J. Suls, A.G. Greenwald (red.), *Social psychological perspectives on the self* (t. 2, s. 33–66). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Swann, W.B., Jr. (2012). Self-verification theory. W: P.A.M. Van Lange, A.W. Kruglanski, E.T. Higgins (red.), *Handbook of theories of social psychology* (t. 2, s. 23–42). London: SAGE.
- Swann, W.B., Stein-Seroussi, A., Giesler, R.B. (1992). Why people self-verify. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62(3), 392–401.
- Szarota, P. (1995). Polska Lista Przymiotnikowa (PLP): Narzędzie do diagnozy Pięciu Wielkich czynników osobowości. *Studia Psychologiczne*, 33(1–2), 227–256.
- Usborne, E., Taylor, D.M. (2010). The role of cultural identity clarity for self-concept clarity, self-esteem, and subjective well-being. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36(7), 883–897.
- Wojciszke, B. (2002). *Człowiek wśród ludzi: zarys psychologii społecznej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Wojciszke, B. (2010). *Sprawczość i wspólnotowość: Podstawowe wymiary spostrzegania społecznego*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Wojciszke, B., Szlendak, M.A. (2010). Skale do pomiaru orientacji sprawczej i wspólnotowej. *Psychologia Społeczna*, 5(1), 57–70.

Załącznik 1

Skala Klarowności Ja (SCC) J. Campbell i in. w polskiej adaptacji M. Błażek, T. Besty i M. Kaźmierczak

Zaznacz, w jakim stopniu zgadzasz się z poniższymi twierdzeniami (od 0 – zdecydowanie się nie zgadzam do 6 – całkowicie się zgadzam).

1	Moje przekonania o sobie często są ze sobą sprzeczne.	0	1	2	3	4	5	6
2	Potrafię zmienić zdanie o sobie z dnia na dzień.	0	1	2	3	4	5	6
3	Spędzam dużo czasu, zastanawiając się, jaką osobą właściwie jestem.	0	1	2	3	4	5	6
4	Czasami mam wrażenie, że nie jestem osobą, jaką wydaję się być dla innych ludzi.	0	1	2	3	4	5	6
5	Kiedy myślę o swojej przeszłości, nie jestem pewien/pewna, jaką osobą byłem/byłam.	0	1	2	3	4	5	6
6	Zazwyczaj moje cechy osobowości/charakteru nie są ze sobą sprzeczne.	0	1	2	3	4	5	6
7	Czasami myślę, że innych ludzi znam lepiej niż siebie.	0	1	2	3	4	5	6
8	Moje przekonania na temat siebie zmieniają się dość regularnie.	0	1	2	3	4	5	6
9	Gdyby ktoś zapytał mnie o zdanie na mój własny temat, moja odpowiedź mogłaby być inna każdego dnia.	0	1	2	3	4	5	6
10	Nawet gdybym chciał/a, trudno byłoby mi powiedzieć, jaki/a naprawdę jestem.	0	1	2	3	4	5	6
11	Ogólnie rzecz biorąc, wiem dokładnie, kim jestem i jaki/a jestem.	0	1	2	3	4	5	6
12	Często jest mi trudno podjąć decyzję, gdyż tak naprawdę nie wiem, czego chcę.	0	1	2	3	4	5	6

Pozycje odwrotnie liczone: 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 12. Im wyższy wynik, tym wyższa klarowność pojęcia Ja.

Streszczenie. Artykuł poświęcony jest prezentacji narzędzia badawczego do pomiaru stopnia klarowności Ja opracowanego przez Campbell i in. (1996). Skala SCC składa się z 12 pytań. Im wyższy wynik uzyskuje osoba badana, tym bardziej jasne i stabilne są jej przekonania na temat siebie, niezależnie od ich treści.

W artykule zaprezentowano trzy badania empiryczne, w których łącznie udział wzięło 519 osób, w tym 329 kobiet. We wszystkich badaniach wykorzystano SCC w polskiej adaptacji Błażek, Besty i Kaźmierczak z 2011 roku oraz SES Rosenberga (2008). W badaniu pierwszym wykorzystany został ponadto pomiar formalnych aspektów działań ukierunkowanych na cele przy użyciu Kwestionariusza Upodobań WKP Błażek, Kadzikowskiej-Wrzosek i Baryły (Błażek, Kadzikowska-Wrzosek, 2002). W badaniu drugim wykorzystano skalę sprawczości i wspólnotowości Wojciszke i Szlendaka (2010), a w badaniu trzecim PLP Szaroty (1995). Uzyskane we wszystkich trzech badaniach wyniki wskazują na wysoki wskaźnik rzetelności skali SCC oraz zgodne z teoretycznymi założeniami, a także dotychczasowymi wynikami badań empirycznych korelacje z badanymi zmiennymi. Narzędzie można zatem uznać za przydatne do pomiaru strukturalnego aspektu Ja, jakim jest klarowność samowiedzy.

Słowa kluczowe: klarowność Ja, samoocena, aktywność zorientowana na cele, osobowość

Data wpłynięcia: 27.03.2017

Data wpłynięcia po poprawkach: 15.04.2019

Data zatwierdzenia tekstu do druku: 26.06.2019